

Jesús ALTURO I PERUCHO

UN ALTRE MANUSCRIT
DEL LIBRE DELS FETS DEL REI EN JAUME

Des de fa poc, disposem d'una excel·lent edició crítica del *Llibre dels fets* del rei En Jaume a cura de Jordi Bruguera.¹ En la introducció que la precedeix, l'autor recull, naturalment, tota la tradició manuscrita de l'obra, que ja abans havia estat considerada d'una manera monogràfica i detallada per Stefano Asperti² amb incursions també en els esments de l'obra en documents d'índole diversa, esments que proven, així mateix, la seva difusió. Tot plegat ha donat com a resultat deu còdexs coneguts, dos de perduts i un «en situació desconeguda», amb una cronologia, per als conservats, que va des del segle XIV al XVIII: el ms. C, el 1734 de la Biblioteca de Catalunya, és de l'any 1380; el ms. D, el II-475 de la Biblioteca del Palau Reial de Madrid, del segle XV-XVI; el ms. E, el 10121 de la Biblioteca Nacional de Madrid, de la primera meitat del segle XVI; el ms. F, el Y-III-5 de la Biblioteca d'El Escorial, de mitjan segle XV; el ms. G, el 893 de la Biblioteca Nacional de Madrid, que és un 'codex descriptus' del C, del segle XVII; el ms. H, l'1 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, del 1343, el més antic de tots; el ms. I, el 69 de la susdita biblioteca, és també un 'codex descriptus' del ms. H en còpia feta el 1619; el ms. L, el 90 de l'Arxiu Reial de Barcelona, també és còpia del ms. H feta pel P. Ribera (1652-1738); el ms. M, el 13208 de la Biblioteca Nacional de Madrid, té per model el ms. F i és transcripció del segle XVIII; i, finalment, el ms. N, el 9-4769 de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia de Madrid, és de la primera meitat del segle XVI. Els còdexs perduts són l'A i el B, coneguts per unes referències donades per Antoni Rubió i Lluch.³ Ja hom veu, doncs, que els manuscrits útils per a l'edició crítica són sols sis, els C, D, E, F, H i N, als quals hom pot sumar l'edició princeps' de València, 1557 (= V). D'acord amb Bruguera, aquests testimonis constitueixen fonamentalment dos grups: un representat per H, text base de la seva edició, i l'altre per la resta de testimonis.

1. Publicada amb ampli estudi introductori, en dos volums de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», B- 10-11, a Barcelona el 1991; recensionada per Josep MORAN I OCERINJAUREGUI en aquestes pàgines d'ATCA, XI (1992), 458-461.

2. *La tradizione manoscritta del Libro dels feyts*, dins «Romanica vulgaria», 7 (1984), 107-167.

3. *La Crònica del rey En Jaume en el XIV segle*, dins «Estudis Universitaris Catalans», I (1907), 349-357.

Ha passat, però, fins ara força desapercebut un «altre llibre escrit en pergamins, de forma migana, a dos colondells, amb posts cubertes de cuyr empremtat, intitulat *Libre de les coses fetes per lo Rey en Jacme appellat Sant, sens gafets*», present entre els béns inventariats a Ferrer de Gualbes, ciutadà de Barcelona, 'circa' 1350-1423.⁴

Més recentment, la publicació de Josep Hernando, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XIV*,⁵ ens ha procurat encara una altra notícia preciosa sobre la difusió de la crònica que ens ocupa. El 4 de febrer del 1367, l'il·luminador de llibres Arnau de la Pena, de Barcelona, es reconegué pagat de 70 sous i 6 diners de moneda de tern, que Bernat de Coll, de la casa reial, li lliurà per 484 lletres que havia escrit en un llibre del rei anomenat *Libre dels feyts del rey en Jacme de bona memòria*, a raó d'un diner i òbol per lletra.⁶

Amb molta probabilitat, aquest mateix llibre és el que uns anys més tard passà a propietat de l'infant Martí, car el 31 d'octubre del 1371 Sauriça, esposa de Bartomeu de Bonany, majordom del fill de Pere el Cerimoniós, declarà haver rebut, com a procuradora del seu marit, absent, la mateixa crònica de mans de Pere Palau, arxiver del rei, per a lliurar-la a l'infant Martí. El llibre tenia aquestes característiques: 'pergamenum cum postibus cohoptertis de corio virmilio, scriptum in romancio'.⁷

En l'inventari del magnífic Bartomeu de Verí, doctor en ambdós drets, dreçat el 19 de setembre de 1524, s'hi llegeix igualment: «Item un altre llibre de pregamí, de ploma, cubert [etc.] *Lo pròlech sobre lo llibre que féu lo rey En Jaume*».⁸

Ultra aquestes noves referències, a partir d'ara, caldrà afegir a la sèrie de manuscrits conservats de la crònica del rei Jaume el testimoni d'un altre còdex representat per un simple full de pergamí, que transmet els capítols 170 a 178. He identificat aquest fragment entre els custodiats a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona. Malauradament, però, no hi ha cap notícia ni nota que ens informi de la seva procedència. Però ja Jordi Rubió i Balaguer notà que: «Tots els nostres reys de la dinastia catalana desde Jaume II a D. Martí, y alguns prínceps de sang reyal, com D. Sanxo de

4. Teresa GARCÍA PANADÉS, *Los bienes de Ferrer de Gualbes, ciudadano de Barcelona (bacia 1350-1423)*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 4 (1983), 149-185, en concret, 179.

5. Dos volums publicats a Barcelona el 1995; recensionats per Josep PERARNAU en aquestes pàgines d'ATCA, XVI (1997), 509-511.

6. *Ibid.*, I, doc. 261.

7. *Ibid.*, II, doc. 298, ja donat a conèixer per Antoni RUBIÓ, *La Crònica...* (citada en la nota 3), doc. V.

8. Jocelyn N. HILLGARTH, *Readers and Books in Majorca 1229-1550*, vol. II, París, Centre national de la recherche scientifique 1991, doc. 680 A, 147.

Mallorca, l'Infant Jaume i Dona Maria, viuda de l'Infant Pere de Castella y germana d'Alfons III, pagaren son tribut de veneració a la *Crònica* del gran monarca y la consideraren com una de les més preuades executories de la noblesa del Casal d'Aragó». ⁹ I, en efecte, la casa reial de Barcelona manifestà un gran interès a mantenir viu el record de les glòries del Conqueridor, particularment al segle XIV (cosa que ha estat interpretada, encertadament, al meu entendre, com un estímul per a la política expansionista vers la Mediterrània).

La qualitat material deduïble del manuscrit a què pertangué el nostre fragment, com es veurà en la seva descripció, no s'oposaria pas a un origen regi. Però no cal oblidar tampoc que l'IMHB és el dipositari de la documentació generada pel Consell de Cent i ja hem vist abans com un personatge com Ferrer de Gualbes posseïa la *Crònica*, i aquest inicià la seva carrera política, precisament, al Consell de Cent, d'on fou elegit tres vegades prohom, el 1375, el 1395 i el 1397. I encara fou elegit conseller cinquè el 1385, segon el 1396 i 1399, i primer el 1402, 1406, 1409 i 1412. ¹⁰ No m'estranyaria, doncs, gens que, donada la cronologia que més avall proposo per al fragment ara recuperat, fins i tot aquest pogués correspondre a l'exemplar que Ferrer de Gualbes tenia al seu estudi.

Les característiques codicogràfiques del nostre fragment són les següents: manuscrit B-109 de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona. ¹¹ En pergamí molt fi i excel·lentment preparat, tipus vitel·la. Pàgina de 360 x 250 mm. Caixa d'escriptura, a dos corondells, de 250 x 180 mm. Ja es veu, doncs, com l'amplada de la pàgina té la mateixa mida que l'alçada de la caixa d'escriptura. Marge superior de 35 mm, exterior de 50 mm, inferior de 65 mm i interior de 30 mm. Intercolumni de 15 mm. 5 mm de separació entre cada una de les línies d'escriptura per pàgina. Ratllat molt tènue i marcat a punta seca al verso. Lletres de 2 mm d'alçada; lletres altes i majúscules de 4 mm. Tinta de color marró clar. Caplletres en vermell i blau, i decoració filigranada en vermell i lila. Calderons també en vermell i blau. Els tres talls exteriors de la pàgina tenyits de vermell. El full recuperat era el foli 125 o un altre poc posterior, segons que hom pot llegir al marge superior dret del recto de la pàgina en xifres romanes seguides d'un petit retall que podria haver afectat algun dígit. El còdex sencer devia tenir, per tant, prop de 400 folis. Escripura gòtica semicursiva cancelleres-

9. *Nous documents sobre la Crònica del rey en Jaume*, dins «Estudis Universitaris Catalans», II (1908), 9-10.

10. GARCIA PANADÉS, *Los bienes...* (cit. en la nota 4), 153.

11. Aquesta signatura correspon a la petita col·lecció de fragments de còdexs, alguns de notable interès, que tinc en estudi, com les *Restes codicològiques del més antic manuscrit de Jaufré amb algunes consideracions sobre aquesta novel·la provençal*, en curs de publicació dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona».

ca, força curosa i morfològicament propera a la del manuscrit C, del 1380, amb qui també està força emparentat des del punt de vista textual, cosa que m'inclina a situar la data de la còpia del nostre manuscrit en el darrer quart del segle XIV.

El nostre fragment, el qual, seguint el criteri denominador de Jordi Bruguera, podem designar com manuscrit O, presenta respecte a l'edició crítica del *Llibre dels fets* realitzada per aquest autor, les següents lliçons variants, que cal entendre d'aquesta manera: és dedicat un paràgraf a cada capítol del *Llibre dels fets* en l'edició Bruguera i per això, el número del capítol encapçala cada un dels paràgrafs; a partir d'ací i després de punt i apart, comença l'aparat crític de variants radicals, primer, i merament ortogràfiques, després, cada una de les quals conté: 1) el número de la línia, a la qual correspon la paraula en l'edició esmentada, número o xifra que en forma d'exponent consta de manera explícita en la mateixa edició, escrit en les nostres pàgines amb xifra aràbiga en cursiva; 2) la paraula de l'edició Bruguera afectada per l'anotació crítica; 3) dos punts de separació; i 4) la variant del nou foli. En cas d'haver-hi més d'una indicació crítica per a una mateixa línia de l'edició Bruguera, aquestes seran separades per la ratlla vertical l.

Al servei del possible estudiós, tot seguit reproduïm fotogràficament les dues cares del foli trobat: primer una reproducció total de cada una i després, a fi de facilitar la lectura, una de parcial de cada una de les quatre columnes, designades ,a, b, c, i d'; cada columna és dividida en la seva meitat A o superior i la meitat B o inferior; així: ,columna aA' significa columna primera, meitat superior.

hoyren la nra paraula digueren los bybes pe-
mers e puyos los rictos hoimens que no seria con-
couyent e que sabia mal qu'als no sen conpl-
laua que purg aq' yeren uenyuts no tornandu-
per ell' que lans ajudassen a pendre. E queu foci-
en q' en gustu que nos conuocarem que no to-
mandria en elle e que nos foste nosten dela mo-
sto e ajudar nos hien de bona uoluntat. E uich
anos don beernat. G. quant aco fo passat e dix
nos semor ja haucte uist qual consell uos da-
uen queus leuassets daquest logar e nous ha-
uria mester per nulla re queu fessets per queo
predi quem donest est do quem manets fer
gledes per als consells entro a' ar. e vo anar
les he metre ab ma companya pp del uall. E
manau a una companya que si los moros
corien a nos queus acoercesessen car dels
altres mal acoerques ne ferem e vo ferer
de nre e de dia e dauy no no exeret que s
deus uos do uoreiana e alli menjare. E als
uicades manau a una companya quem un
quien ajudar de nre per tandes a quem acoer-
cassen.

E nos responquem li que loy grali-
sm molt e que entremem be q' aco
nos hauija de ben ferer. E clama
con Espimen ferer e diguem li q' que an hie-
G. nos hauija amostret e pregat. Ell dix
queus ho hauija dit acoi com alon uassall. E le-
at e p' m' p' de que era de nra natura. E
pregans don Espimen ferer que ell que uo-
lia que de si l'ajuda e que no clamaua m' ce-
quer fos. E don beernat gysle m' empatao i
del foyt e f' saberen ho aquells dela host que uo-
lien que nos queus leuassem daquell loc e fe-
rals molt pegons que nos hormidit a aquells
qui parlauen ab ells. E quant don beernat
e apos fuders armats tro a aquell loch on de-
uyen estar qu' yeren pp del uall. E quant hie
agrupit los mantells que feu for a un m' g-
fitec estne ell alco gledes e no sen parcia
de dia m' de nre ans monaua aq' y. E no sen
uolia entrar ala host. E don Espimen pre-
nos parcia dell e paruen les companyes
per botes per tal que n' nle poguessen fostre
lo mal tect.

E una nit entre auy son emigra-
me corren los perabms ala m' g-
tells don beernat. G. enuyt
uen los dedes e uengren ab foci e foren be-
ac. e los altres per los murs ab les balleses

de dos feus apparellats per uiar si negu hi uol-
gues acoerere. Eleuans la ciuda en la host a ar-
mes a atmes queles perabms son exets alco
dedes den beernat. G. E nos sentim aquell-
brogit e aquells qui iahnen en la ma tenda de-
nant nos digueren nos si eyrella iem caualls
e nos diguem no mas castu corecga com m' nle
puga a peu. E nos tantost uestim nos lo pp'it
pobela canya que hanc no seriam queus i-
uostissem la gonella. E ab uns x' qui iahnen
denant nos los futs ab uacets e lo capell de f-
ferre sus al cap corrent an nre tro alos dedes
on era don beernat. G. E diguem li que es aco
don beernat. G. com uos ua. e ell dix semor
be e gmit. E uos aq' los moros qui uoluen
metre foci ales dedes mas ala m' cece de deu i-
nos les haucen be deffendudes. E dix nos hui
fuder semor ferit es don beernat. G. duna
fugeta per la cama. E nos diguem enuyt p-
tapa ala host e traquam ne la fugeta e fem ho
E nos m' acoercesen la li e metem li dela sto-
pa ab aygua e fem li ligat la cama ab un t'roc
de canya d' un fuder. E quant hac ligada la ca-
ma pregam lo que per entras en la host que
nos hi d'acuem consell e estaluyarem tro que
ell fos m' lloret e ell dix semor no fare que
tan be guarec aq' e m' lloret que no seria en la
host. E hanc negun rich hom no li uend' acoerere
si nos no. E nos ueni que ell de nra ualor gran-
e totem ho.

A b tant m' m' cece dedes que
fuytes eren que estauen per la f-
host. E a questa part que era
on estaua don beernat. G. fem dos m'celle
e quant uenia ala m' ales guaytes uenia cada
hui ala m' m' al fenouol guayter cauallere e
fuders apeu. E metem aq' aquells m'celle
peca que mes pp' foytem de n' beernat. G.
E un diuendes haucen menjar e enuyt a
dix la nra companya que loxat nos haucen
los mantells e quey enuyt sem companya t-
quis guardaopen. E nos uestim nos un pp'it
e un capell de ferre e nra spasa en la ma e
ab ix' cauallers daquella manera guayms
anam nos ne ales dedes e fem leuar un mata-
lase hui trauerre. G. E nos qui struem ari re-
fopim nos ab m' p' m' de claspit los perabms
uoen que la host dormia e conegren quel nre
fue h' oia e que nos hi exem donaxen faly be-
e no fudats e eren tro a clop perabms i-
enere tots. E aq' en luro balleses apparella-
dos per lo m' uic e per la barbacana e digueren

feh e haia dos studers en dos dedes qui ny nauen
la uila e digueren a armes a armes que uicis aq
los serabms Enos leuam nos tost e leuam los
capello de ferre en la testa e hauien nos aduy
ta una papa de monca que haia nom Tizo
que era molt bona e auenturosa a aquelle q
la aporau en e uolguen la mes leuar que la ca
e donam la lanca a un studer quins ayudas e
horen lo brogit los dela host e nos exim tots
no ayri com exim e los serabms leuaren e
dues deles falles enceres de foch pp les dedes
que exen un foch demant nos e metem los nos
demant Euolueren nos les costes enteo ala
barbacana e metem los per la barbacana a
dms Equant uehon que noy podriem aconpe
guit entem car ells exen pus leugers q nos
que nouestien qomons ny ppntes sine sties
e la nos entaten sen per la barbacana e
de a altres serabms deffemen los apde res
del mur e puos uehon que nols poriem te
me dan e que loy podriem tornam nos om t
cobriem dels sties e cocats en ueucat que
dues uegades nos depodriem tot lo cors per
col quels dedms nos foressen per co que si ale
uar nos baguessem del siti que diguessem que
pel colp que nos hauien pres nos enleuam a
mas nec pavor deu ihu ppf sab les costes coran
affer e com deuen e et e aquells agu ben uol
fals fer lo mellor e ayer se feu anys que no
uols que prenguessem colp e prenguem la u
la axi com deus es scit

E quant uench a enant foren les caue
fetes que exien al uall e hauien t
un pensament que metessen homes
dentats de ny ans dalba entro a c. entre les
dedes eles caues e que sus quant se faria al
ba que s armassen tust en les tendes suau e
mems de brogit e quant nos fariem tocar
les trompes que exissen los dedes caues que
hauien de esuaur la uila de Sorriana e que
puassen per aquella torre que haia de reo
cada lo fenoual car piuar hi podiem e enuam
missatge la nit per los bipes e per los ristes
homenes que lo digues que al mat se deua
fer aco e diguen los que si bes tema secret
que la uila se pendria mati e ells digueren
ayri ho uulla deu e digats nos com e digue
los la manera axi com la hauien pensada
e tenyen la pie fort bona e digueren que
farien lue compania apparellar e quant t
uenia lalba que seria guatenda Enos dixe
anats en bona uentura e pensats ho de re

captar e nos ten farem de apparellar la cosa
com fer se puoda

Quant uench al mat enuaren nos
missatge que ells exen apparellats
e que manassen com ho farien e
nos diguen si quien apparellats que ades to
caren les trompes e puos quant les ades
tocar penem de piuar en bona uentura e
puos uench aaco quel dia se anaua de la
uila e fem tocar les trompetes e ells expe
deles caues e comencaten de piuar e ells pen
homs oyen que les trompetes tocauen e ue
ren ballar la host e comencaten se de stridar
e tocaren tantost son ana fil e enans t
quels nocs poguessem com pler sus alt bar
hi be v o vii serabms uengues e no du
guren altres armes si no almes nos e
hac m hu que tra les mans que e pres
un cancal gran e tra a aqll qui puua
primer e donali un colp mal era ali tan
pp que no li pot mal fer e quant uoles piuar
donaren li v. parades per les canes e no
poch piuar e los altres donauen tale cana
lades cessus que tots los sauts los teuenen
si que hanc per re quey fissen nos paguen pu
jar e en aquest puare quels cubam fer ab
lo fenoual qui traua e les caues que sen aco
tauen fet pasaren se los perabms dedms

B quant uench a cap de dos dies ells
fieren palar plet e digueren que
sils dauen pay de bun mes si nols
haia adreque lo rey de Valencia que re
trau la uila e nos diguen los que nols pre
uariem tres dies nous direm un mes e que
si nols uolien reter que apparellauen de la
batalla que amal lur pejar la hauien e puo
demanaxen ne v. dies Enos diguen que
nols dauem els v. ny los v. ny los v.
E ells que ueuen que ayri era digueren que
farien aquest plet quen lenassen exen les
refo nes ab la toba que sen porien traue
e aco farien dms v. dies per raho de appare
llar lues costes e ten sen e que hom que lo gny
ob sco a nules e que puassem nos que nols re
cas hom aqll guatage e que foren caules e se
gures teo a nules e diguen los quey hauien t
aort

L acau foren al que qui guatada la
missa que hom hi faria que hom
hi fa e qui guatada era loch per
quel begu de Valencia se podia guatada e
mils que per n enqun loch quey fos e guada

hoven la nra paraula digueren los bybes pri
 mexs e puyx los rixhs homens que no seria cosa
 counent e que sabia mal qui als no sen conpel
 laua que puyx aqui eren uentuts no romandria
 per ells que lans ajudassen apendre. E queu faci
 eni g en gussa que nos conexerem que no ro
 mandria en ells e que potere nosien dela me
 ssa e ajudar nos hien de bona uoluntat. E uedh
 anos don bernat. E quant aco fo passat e dix
 nos sempor ia hauets uist qual consell uos da
 uen queus leuassets daquest logar e nous ha
 uria mestre per nulla re queu fessets per queo
 prech quem donest est do quem manets fer
 gledes per als consells entro a. ar. e vo anaz
 les he metre ab ma companya pp del uall. E
 manau a ura companya que si los moros
 corien a nos quens acorrequesen car dels
 altres mal acorrequis ne seriem e vo serer
 de nit e de dia e daqui yo no exiretro que t
 deus uos do Borrjana e alli menjare. E ales
 uertades manau a ura companya quem un
 quen ajudar de nit per tandes e quem acor
 reuen.

E nos responguem li que loy grabi
 em molt e que entemem be q cor
 nos haya de ben seruyr. E elama

Don Espimen Perez e diguem li co que en bnt
 E nos hauya amostat e pregat Ell dixi
 quens ho hauya dit axi com alon uassall e le
 al esembla ua be que era de nra natura E
 pregans don Espimen Perez que ell que uo
 lia sser de sa ajuda e quens clamaua mce
 quey fos E don bernat gyllem emparas
 del feyt e f saberen ho aquells dela host que uo
 lien que nos quens le uassem daquell loch e fe
 fals molt pegons que nos hoym dir a aquells
 qui parlauen ab ells **E** quant don Bernat
 e hat ses cledes feu les leuar a pos cauallis
 e a pos studers armats teo a aquell loch on de
 iyen estar qui eren pp del uall E quant hat
 atuyut los mantells que feu for a un mu
 estre estant ell a les gledes e no sen partia
 de dia m de nit ans menaua aquy E no sen
 uolia entrar ala host E don Espimen Perez
 nos partia dell e partien les companyes
 per hores per tal que nuls poguessen sferre
 la mal tect

E una nit entre nuy son emgard
 ny exren los per rabms als m
 talls don Bernat E en que sta
 uen les cledes e uengren ab foch e foren be
 c e los altres per los murs ab les ballestes

de dos jesus apparellats per tirar si negu hi uol
 ques a correer Eleuas la crida en la host a ar
 miss a atnues que els serrabms son exits a les
 dedes den Bernat. G. Enos sentim aquell.
 brogit e aquells qui iahien en la ma tenda de
 nant nos digueren nos si ensellariem caualls
 e nos diguem no mas castu correaga com nuls
 pugua a peu Enos tantost uestim nos lo ppit
 sobre la canifa que hanc no speram que ns
 uestissem la gonella E ab uns .x. qui iahien
 denant nos los stuts abrauts e lo capell de f
 ferre sus al cap correent anant teo a les dedes
 on era don Bernat. G. Ediguem li que es aco
 don Bernat. G. com uos ua e ell dix senyor
 be e gnt. ¶ E ues aquy los moros qui aydaue
 metre foeh a les dedes mas ala merce de deu i
 nos les haucim be de ffendudes E dix nos hun
 studer senyor ferit es don Bernat. G. duna
 pageta per la cama Enos diguem enuyem p
 stopa a la host e traqam ne la pageta e fem ho
 Enos mateu traqueni la li e metem li dela sto
 pa ab aygua e fem li ligar la cama ab un teoc
 de canifa d'un studer Equant hac ligada la ca
 ma pregam lo que per entras en la host que
 nos hi daciem conpell el estaluyariem teo que
 ell fos mellorat E ell dix senyor no fare que

tan be guarrec aqui e mellor que no faria en la
 host. E hanc negun rich hom no li uench a coixeret
 si nos no. E nos ueni que ell deha ualor gran
 e potem ho.

H b tant metem de les cedes que
 fuytes e cen que estauen per la t
 host. E a aquesta part que era
 on estaua don Bernat. E fem dos mantells
 e quant uema ala mt ales guaytes uema cada
 hu ala v. mt al fenouol guaytar cauallers e
 studers a peu. E metem aqui aquells mantells
 peros que mes pp fossen de n Bernat. E
 E un diuendres hauem menyat e enuyans a
 dir la nra companya que lexats nos hauem
 los mantells e quey enuyassem companya t
 quisls guardassen. E nos uestim nos un ppit
 e un capell de ferre e nra spasa en la ma e
 ab .ix. cauallers daquella manera guarmit
 anam nos ne ales cedes e fem leuar un mata
 lafe hui trauer per. E nos qui stauem axi re
 posam nos ab nre ppit desllasat los peralyms
 ueren que la host dormia e coneixen quel nre
 scut hi era e que nos hi exem donaren salt be
 e pp studats e cen tro a clox peralyms t
 entre tots. E aixen lures ballestes apparella
 des per lo miu e per la barbacana e dugueren

foch e haura dos studers en dos dedes qui mirauen
 la uila e digueren a armes a armes que ueus aq
 los serrahms Enos leuam nos tost e lexam los
 capells de ferre en la testa e hauen nos aduy
 ta una spasa de monco que haura nom Tizo
 que era molt bona e auenturosa a aquelle q
 la aportauen e uolguem la mes leuar que la ca
 e donam la lanca a un studer quins ajudas e
 hoven lo brogit los dela host e nos exm tots
 no axi com exm e los serrahms lexaren e
 dues deles falles enceres de foch pp les dedes
 que exen un foch denant nos e metem los nos
 denant E uoluen nos les costes entreo ala
 barbacana e metem los per la barbacana a
 dms E quant uehem que noy podrem aconse
 guir encara car elle exen pus leugers q nos
 que nouestien gomons m ppuntis sine stuts
 e lances entraren sen per la barbacana e
 de altres serrahms deffemen los apedrecer
 del mur E pus uehem que nols poriem te
 nir dan e que loy podrem tornam nos em e
 cobrim de lo stuts E creats en ueritat que
 dues uegades nos descobrim tot lo cors per
 tal que lo dedms nos ferissen per co que si ale
 uar nos haquessem del siti que diguessem que
 pel colp que nos hauem pres nos enleuam ff

mas n'èc semvor deu ihu xpt sab les coses cōsan
 a fer e com deuen e'c e aquelle aquy ben uol
 fals fer lo mellor e aytal se feu anob que no
 uolch que prenguessen colp e prenguem la u
 la axi com deus es scrit

Quant uenit a enant foren les caues
 fetes que exien al uall E haiguem
 un pensament ques metessen homes
 armats denit ans dalba entro a c entre les
 dedes e les caues e que sus quant se faria al
 la quos armassen tuxt en les tendes suau e
 menys de brogit E quant nos fariem tocar
 les trompes que exissen los deles caues que
 hauen de esuaur la uila de Borrjana e que
 pujassen per aquella torre que haura de reo
 cada lo fenouol car pujar hi podiem e enuiam
 missatge la nit per los bipes e per los richs
 homes que els diguess que al mati se deua
 fer aco E diguem los que si bes tema secret
 que la uila se pendria mati e ells digueren
 axi ho uulla deu E digats nos com e digue
 los la manera axi com la hauem pensada
 e tengren la per fort bona e digueren que
 faci en lur companya apparellar E quant
 uenia lalba que seria guarda Enob d'ho
 anats en bona uentura e pensats ho de te

captar e nos pensarem de apparellar la cosa
com fer se puyha

Quant uench al mar enuyaren nos
missatge que ells eren apparellats
e que manassem com ho farien e
nos diguem si guen apparellats que ades to-
caran les trompes e puyes quant les oyen
tocar pensem de puyar en bona uentura e
puyes uench a adó quel dia se anaua decla-
ran e fem tocar les trompes e ells expe-
des les caues e comencaren de puyar e els ferra-
hys oyen que les trompetes tocaren e ue-
ren bollir la host e comencaren se de stridar
e tocaren tantost son ana fil e enans
que ls nres poguessen complir sus alt hac
hi be vi o vi ferrahms uenguts e no du-
gueren altres armes si no almesres e
hac m hu qus tira les manques e pres
un cantal gran e tira a aql qui puyaua
primer e donali un colp mas errali tan-
p que no li poch mal fer e quant uoltes puyar
donaren li v. parades per les canes e no
poch puyar e los altres donauen tale cana-
lades cessus que tots los scuts los trencauen
si que hanc per ce quey fessen noy pogren pu-
yar e en aquest suahre quels cuydam fer ab

lo fenouol qui traua e les caues que sen acos
 tauen fort stafaren se los pteualms de dms
B quant uench a cap de dos dies elle
 freen parlar plet e digueren que
 sils dauen spay de hun mes si nols
 hauya adorre gut lo Rey de Valencia que re
 tren la uila E nos diguem los que nols pe
 rariem tres dies nous direm un mes E que
 si nola uolien retre que s'aparellauen de la
 batalla que amal lur pesat la hauien E pus
 demanaren ne .xx. dies E nos diguem que
 nols dariem els .xx. m los .viij. m los .v.
 Ells que ueeren que a pi era digueren que
 farien aquest pleyt quen lexassen eout les
 ptesones ab la roba que sen forien traure
 E ax farien dms .v. dies per raho de apare
 llar lurs coses e rien sen e que hom que ls guy
 ab teo a Nules e que jurassem nos que nols tre
 cab hom aquell guyatge e que fossen pauls e se
 gurs teo a nules e diguem los que y hauien t
 acort

L acort foaxtal que qui guardaia la
 messio que hom hi fabria que hom
 hi fa e que guardaia era loch per
 quel Regne de Valencia se podia guanyar t
 mls que per nengun loch quey fos E guarda

VARIANTS TEXTUALS:

Cap. 170:

3 hoiren : *corr* hoyrem 5 seria : fahia 6 no la m' : la-ns | farien : *seq g*
canc 7-8 soffrir-nos hien : sofrir no s'ien 11 vos : us 12 que-n : que-m |
 cledes als : gledes per als 13 e : ab | cerca : prop 15 acorreguts : *add* ne 16
 d'aquí : *add* yo 18 així : *om*

Cap. 171:

1 li ho : lo y 2 fer servey : ben seruir 3 de Tاراçona : *om* | Don : en |
 d'Entença : *om* | mostrat : amostrat 4 així con : axí com a | perquè : e 7
 espantà's : emparà's | e : *seq f* *canc* | los : aquells | aquels : *om* 8 nos :
 que-ns 10 als : a sos 11 logar : loch | volien : deuien | que era : qui eren
 12 cledes : gledes 14 ab sa companya : *om* 15 partiém : partien

Cap. 172:

1 prim : mig 2 d'Entença : *om* 4 de (tirar) : per 5 a la : en la 7 los
 que : aquells qui | e : *om* | hi encelarien : ensellariém 8 acorre : correga |
 con meylor : com mils puga 9 sempre de mantinent : tantost 11 que : qui |
 e-ls capels : e lo capell 12 al : sus al | anam : anant 13 E dixem-li : *om* 14
 que : qui 15 mas : *add* a

Cap. 173:

2 E (enviem) : *om* 4 nafra : cama 5 naffra : cama 6 tro : *add* que 7
 qui : que | també : tan bé 9 E vim : E nós vem

Cap. 174

1 haviém : eren 3 d'Entença : *om* | fer : *om* | congaytes : guaytes 6
 de Don : d'en 7 nós : *om* 8 havien : *corr* haufem | que : qui 9 havien :
corr haviem | nostre : un 11 .I. almatrach : un matalaf 12 e : *om* 13 fort
 bé : *om* 14 e tro : e eren tro 16 aduyxeren : duguren 17 que miraven : qui
 miraven 18 laçam : lexam | nos : *om* 19 haviém : haviem 21 portaven :
 aportaven | la : *om* 22 que : qui 24 .II. : *add* de les 30 ab : a 31 pen-
 dríem : podriem | tornam-nos-en : *om* -en | encobrén-nos : emcobrint 34
 dixéssem : *add* que | levàvem : leuam 35 Seyor : Senyor Déu | se deuen :
 s'an a 36 a : e | qui : a qui 37 preséssem : prenguessem | mal ni : *om* |
 presem : prenguem

Cap. 175:

1 e-l : al 6 vila : *add* de Borriana 7 podien : podíem 9 dixem : diguem los
 | u tenien : s tenia 10 de Burriana : *om* 11 nós : *om* 12-13 guarnir lur com-
 panya : lur companya apparellar 13 a : *om* 15 con se puxa fer : com fer se puscha

Cap. 176:

1 E, quan : Quant 2 los : *om* 4 senten : oyen | pensen : pensem 5
 trompes : trompetes 7 trompes : trompetes 8 lur : son | ans : enans 9 tro
 a : o 10 aduxeren : dugueren | que : qui 11 que : qui | pujà : pujava 12
 era : erra | fer mal : mal fer 14 als ; los | donaren : donaven 16 envahir :
 svahir | cujam : cuydam 17 que : qui | s'acostaven : se n'acostaven

Cap. 177:

1 E : R (B? *Caplletra equivocada*) 2 dàvem : daven 5 s'aparaylassen : appa-
 rellassen 6 hauríem : haurien 8 lexàssem : lexassen 9 les robes : la robe | e
 retriem la vila : *om* 13 hauríem : haurien

Cap. 178

1 E fo aytal l'acort : L'acort fo aytal 1-2 que hom hi fa : *iter canç* 2 feïa : fahia | cascun dia : *om* | que : *seq* guardaua *canç*

VARIANTS NOMÉS ORTOGRÀFIQUES:

Cap. 170:

2 hoïren : *corr* hoyrem 3 dixeren : digueren 5 conseylava : consellava | pus : puy 6 ho : u | merçè : merce 7 coneixeríem : conexeriem | roman-drie : romandria | éls : ells | soffrir : sofrir | hien : ien 9 Seyor : Senyor | ja : ia 10 conseyl : consell 11 nuyla : nulla | ho : u | prec : prech 12 donets : donest | conseyls : consells 13 val : vall | manats : manau 15 quar : car | jo : yo | -hi : -y | nuyt : nit 16 alí : alli 17 manat : manau 18 nuyt : nit | acorren : acorreguen

Cap 171:

1 responem : responguem 2-3 Exemèn Péreç : Eximen Perez 3 dixem : diguem 4 él : ell | vassayl e leyal : vassall e leal 5 Exemèn Péreç : Eximen Perez 6 merçè : merce 7 ost : host 8 aquel : aquell | hoïm : hoym 9 aquels : aquells | éls : ells | quan : quant | ach : hac 10 escuders : scuders | quel : aquell 11 vail : vall | ach : hac 12 mantels : mantells | estan él : estant ell | cledes : gledes 13 ne : ni | nuyt : nit 14 ost : host | Exemèn Péreç : Eximen Perez | él : ell 15 soffrir : sofrir | maltreyt : maltret

Cap 172:

1 nuyt : nit | mija nuyt : miga nit | sarrains : serrahins 2 mantels : mantells 3 e-ls : e los | pels : per los | balestes : ballestes 4 appareylats : apparellats 5 ost : host | sarrains : serrahins 6 aquel brugit : aquell brogit 6 dixeren : digueren | cavals : caualls 8 dixem : diguem 10 anch : hanc | esperam : speram | gonela : gonella 11 escuts : scuts | abrassats : abraçats 12 corrén : corrent | dixem : diguem 13 Qu-es : que es | con : com | él : ell | Seyor : Senyor 14 cuidaven : cuydauem 15 merçè : merce | defendudes : deffendudes

Cap. 173:

1 .I. escuder : hun scuder | Seyor : Senyor | segeta : sageta 2 dixem : diguem | estopa : stopa | ost : host 3 faem : fem | mateix : matex | tragem : traguem | estopa : stopa 4 aigua : aygua | faem : fem | troç : troc 5 de .I. escuder : d'un scuder | quan : quant | ach : hac 6 ost : host | conseyl : consell | e el : e-l | estalviarem : estaluiariem | él : ell 7 miylorat : mellorat | él : ell | Seyor : Senyor | gorré : guarre | meylor : mellor 8 ost : host | anch : hanc | non : no 9 él : ell | de a : dehia | soffrim : sofrim

Cap. 174:

2 ost : host | esquerra : squerra 3 faem : fem | mantels : mantells | quan : quant | nuyt : nit 4 .I. : hu | nuyt : nit | fenèvol : fenouol 5 escuders : scuders | aquels mantels : aquells mantells 6 ço : co | divenres : diuendres 8 mantels : mantells 7 gordassen : guardassen 9 .I. capel : un

capell | espaa : spasa 10 aquela : aquella | en : ne 11 faem : fem | .I.
 travesser : hun trauerer 12 estàvem : stavem | així : axí | deslaçat : desllasat
 | sarrahins : serrahins 13 viren : veren | ost : host | durmia : dormia |
 escut : scut 14 XL : XXXX | escudats : scudats 15 sarraïns : serrahins |
 hagren : agreñ | balestes : ballestes | appareylades : apparellades 16 .II.
 escudders : dos scuders 17 .II. cledes : dos cledes | dixeren : digueren 18
 sarraïns : serrahins | laçam : leçam (-x- *corr litt illeg*) 16 capels : capells | .I.
 espaa : una spasa 20 Monsó : Monçó | Tisó : Tizo 21 aquels : aquells 22
 .I. escuder : un scuder | oïren : hoyren | brugit : brogit 23 ost : host | així
 : axí | con : com | els : los | sarraïns : serrahins 24 failles : falles 26 ins :
 dins | can : quant 27 vim : vehem | en carn : encarn | éls : ells 28 escuts
 : scuts 29 .ls : els | sarraïns : serrahins 30 peyres : pedres | pus : puy |
 vim : vehem | podfem : poriem 31 l'i : lo y | escuts : scuts 33 ço : co |
 aguéssem : haguessem 34 seti : siti | dixéssem : diguessem | levàvem :
 leuam 35 sap : sab | con : com 36 *aquels : aquells* | meylor : mellor | fes
 : feu 37 présessem : prenguessem 38 així : axí | con : com | escrit : scrit

Cap. 175:

1 quan : quant | fetes : fetes 2 vail : vall 3 nuyt : nit 4 cant : quant
 5 meyns : menys | brugit : brogit | can : quant 6 esvair : esuayr 7 aque-
 la : aquella | fenèvol : fenovol 8 nuyt : nit 9 los dixés : .ls digués 10 éls :
 ells | dixeren : digueren 11 vuyla : vulla | Déus : Deu | dixem : diguem
 | així : axí | con : com 12 dixeren : digueren 13 quan : quant 15 pensa-
 rem : *corr* pencarem | d'aparaylar : de apparellar

Cap. 176:

1 éls : ells 2 apparaylats : apparellats | con : com | dixem : diguem 3
 Estien : stiguen | apparaylats : apparellats | quan : quant 5 s' : se | descla-
 ran : declaran | faem : fem | éls : ells 6 sarraïns : serrahins | hoïren : oyren
 7 viren : veren | bulir : bollir | ost : host 9 cumplir : complir | ach : hac
 | sarraïns | serrahins 10 ach : hac | .I. : hu 11 .I. cantal : un cantal |
 aquel : aquell 12 tant : tan 13 quan : quant | espaades : spasades 14 desús
 : dessus 15 escuts : scuts | anch : hanc | res : re | feessen : fessen 16
 pogueren : pogren 17 fenèvol : fenovol | esbaffaren : sbafaren 18 sarraïns :
 serrahins

Cap. 177:

1 quan : quant | éls : ells | faeren : feren | pleyt : plet 2 dixeren :
 digueren | espai : spay | .I. : hun 3 dixem : diguem 4 esperarfem : spera-
 riem 5 batayla : batalla 6 dixem : diguem 7 los .XV. ni .ls .VIII. ni .ls : els
 .XV. ni los .VIII. ni los | éls : ells | viren : veren | així : axí 8 dixeren :
 digueren 9 sse : se 10 açò : aco 11 d'aparaylar : de apparellar | Nulles :
 Nules 12 aquel : aquell | saus : sauls 13 Nulles : Nules | dixem : diguem

Cap. 178:

1 feïa : fahia 3 goanyar : guanyar | negun : nengun | hi : y